

האם לאמץ מחדש את דוקטרינת מלחמת מנע?

הפרופסור זכי שלום מאמין שבעקבות האירועים האחרונים בדרום ייתכן והגיע הזמן שישראל תאמץ מחדש את דוקטרינת מלחמת המנע שתחזיר את היוזמה לידינו

זכי שלום

21/7/2014

במחצית דצמבר 1955 יצא צה"ל לפעולה מקיפה נגד כוחות צבא סוריים ברמת הגולן. פעולה זו זכתה לכינוי: מבצע כינרת או בקוד הצבאי: "עלי זית". בנסיבות של אותה תקופת זמן נחשבה פעולה זו להריגה בהיקפה. מבחינה צבאית השיגה פעולה זו את יעדיה. ואולם, מיד לאחר סיומה החלה להישמע ביקורת נוקבת על המבצע. במוקד הביקורת עמדה הקביעה שלא קדמה לפעולה שום התגרות סורית.

בדרך כלל העילה לפעילות צה"ל בסוריה היה ירי על דייגים בכינרת. בתקופה שקדמה לפעולת כינרת לא היה היה ירי כזה כמעט. שר החוץ, משה שרת, היה בין ראשי המבקרים של פעולה זו – מה גם שהיא בוצעה ללא התיעצות עמו ובעודו נמצא ערב פגישת גורלית עם שר החוץ של ארצות הברית.

בדיונים שהתפתחו לאחר הפעולה הציגו דוד בן גוריון והרמטכ"ל, משה דיין את הדוקטרינה של מכת מנע. על פי הדוקטרינה הזו כאשר ניצב מולך אויב המבקש לפגוע בך, אינך חייב לחכות להתגרות מצידו כדי שיהיה לך צידוק לתקוף אותו. אחד המשתתפים בדיון נתן לכך דוגמה מוחשית: נחש נכנס אל ביתך ומתכרבל ליד הדלת. נדמה לך שהוא נכנס לתרדמה עמוקה. אינך יודע מתי יתעורר. האם זה אומר שעליך להניח לו וללכת לישון? וודאי שלא. עליך להכות בו גם כאשר הוא אינו פוגע בך. אתה הוא זה שתבחר את המועד והמקום לתקוף אותו.

כשנה לאחר מכן, באוקטובר 1956, בין היתר על רקע החשש מפני התעצמות מאסיבית של מצרים בעקבות עסקת הנשק הצ'כית-מצרית, יצאה ישראל למבצע קדש. מבצע זה מוגדר כדוגמה "קלאסית" של מלחמת מנע. גם כאן נשאלה השאלה האם היה צידוק לצאת למבצע מלחמתי מבלי שקדמה לו התגרות מצרית משמעותית בשטח. האם ההתעצמות המצרית היתה מובילה אותה בהכרח ליוזם מלחמה נגד ישראל?

דוד בן גוריון הסביר שההתעצמות המצרית בנשק איימה להציב את מצרים בעמדת עליונות על ישראל בטווח של מספר שנים. גם בן גוריון וגם דיין לא דיברו על איום ברור ומיידי, אלא על איום עתידי. עשר שנים לאחר מכן, כאשר מצרים ריכזה כוחות צבא מאסיביים בקדמת סיני החליטה ישראל לפתוח במתקפת מנע נגד הצבא המצרי. הנחת היסוד היתה שצפויה מתקפה מצרית מיידי, וכי אם ישראל לא תקדים ותכה את הצבא המצרי, היא עלולה לנחול תבוסה קשה.

מאז ועד היום אנו חווים שחיקה בדוקטרינה של מלחמת מנע בתפיסת הביטחון של ישראל. ככל הזכור לנו כמעט כל העימותים המלחמתיים בהם היתה ישראל מעורבת מאז החלו לאחר פעילות מתגרה של האויב, שחייבה את מדינת ישראל להיגרר לעימות מלחמתי. ככל הנראה, הסיבה העיקרית לשחיקה זו נעוצה בחשש שמא מלחמת המנע לא תיחשב כמלחמה מוצדקת, ותגרום לפגיעה קשה במעמדה המוסרי של מדינת ישראל בזירה הבינלאומית.

במקביל קיים חשש, מוצדק כשלעצמו, שגם מבית ייתכן שלא תינתן תמיכה למהלך מלחמתי המצטייר כ"מלחמת ברירה". הבקיעים הרחבים הקיימים בחברה הישראלית בסוגיית ההסדר המדיני עלולים בהחלט לגלוש גם למישור הבטחוני ולהביא לכך שחוגים רחבים בחברה הישראלית לא יזדהו עם יעדי המלחמה שקובע הדרג המדיני. דוגמה בולטת לכך ניתנה במלחמת לבנון הראשונה, שהמחלוקות סביב התנהלות ויעדיה טרם נמוגו.

ואולם, עתה, כאשר מול מדינת ישראל נחשף אופיו האמיתי של החמאס, המצהיר בגלוי על שאיפתו להביא להשמדתה של מדינת ישראל, כאשר הוא צובר בידיו אלפי טילים ורקטות המיועדות לגרום הרס מאסיבי בערי ישראל, כאשר הוא משקיע הון עתק בכריית מנהרות שיאפשרו לו בכל עת שירצה לצאת מן המחילות ולזרוע מוות המוני בישובים הסמוכים, נשאלת השאלה: האם לא הגיע הזמן לחזור אל הדוקטרינה הישנה של מלחמת מנע, אותה הובילו בגאון דוד בן גוריון ומשה דיין.

דוקטרינה זו תחייב את ישראל להסתלק מן הנוסחה הרווחת עד כה ולפיה: שקט ייענה בשקט, אותה אימצה ישראל גם במהלך הדיונים סביב סיומו של מבצע "צוק איתן". בחסות דוקטרינה זו התאפשר לחמאס לבנות לעצמו עוצמה צבאית מדהימה, שרק בנס לא הובילה לפגיעה מאסיבית בנפש וברכוש שכמוה לא ידעה ישראל מעולם. דוקטרינה זו היא שאיפשרה לחמאס לקבוע את העיתוי של העימות הנוכחי, ובמידה רבה – גם את היקפו. אם תחליט ישראל לחזור ולאמץ את הדוקטרינה של מלחמת מנע, יהיה עליה לנטוש, לפחות בסתר, את הנוסחה של: שקט ייענה בשקט.

צריך שיהיה ברור שבחסות הדוקטרינה של מלחמת מנע עשויה ישראל לצאת למתקפת פתע נגד החמאס גם כאשר הוא "יושב בשקט", ואפילו זמן ממושך. הסיכון הכרוך בכך ברור: חוגים רחבים בחברה הישראלית ובזירה הבינלאומית עלולים לטעון שההנהגה בישראל מפגינה מדיניות מיליטריסטית, שהיא יוצאת למלחמה לא מוצדקת שהיא פועלת מתוך מניעים פוליטיים ולא בטחוניים. ייתכן מאוד, שדיון ציבורי מקדים בסוגיה זו, יצמצם את הביקורת, אך לא יבטל אותה כליל.

מאידך, דוקטרינה זו תחזיר לידי ישראל את מימד היוזמה וההפתעה. בעימות מלחמתי שבו ישראל היא היוזמת והיא המפתיעה תוכל ישראל, קרוב לוודאי, להגיע להישגים גדולים יותר, בפרק זמן קצר יותר ובמחיר נמוך יותר מזה הקיים עכשיו.

פרופ' זכי שלום הינו חוקר בכיר במכון בן גוריון לחקר ישראל, אוניברסיטת בן גוריון בנגב, ועמית מחקר במכון למחקרי ביטחון לאומי.

<http://www.israeldefense.co.il/?CategoryID=534&ArticleID=6675>